

محبی‌الدین عبدالحمید، بیروت، دار الکتب
العلمیه، ۲۰۰۶م.

علی احمدی میرآقا

چاه اُنس بن مالک: از چاه‌های قدیمی مدینه

چاه انس، در شرق مسجدالنبی، در
مجاورت محله بنی جُدیله^۱، و در خانه انس بن
مالک^۲ خادم پیامبر ﷺ از بنی عُدی بن نَجَّار
خزرج، قرار داشت و در جاهلیت آن را با نام
برود می‌شناختند.^۳ این چاه که از املاک پدر
انس بود، در منابع متقدم، با نام انس^۴ و گاه با
نام پدرش مالک^۵ معروف بوده و در قرون
متأخر از آن، با نام‌هایی چون خضارم^۶ و
رباطیه^۷ یا زناطیه^۸ یاد شده است.

چاه انس با آب شیرین و گوارای خود
مورد استفاده مردم مدینه، در زمان سختی و
قحطی، بود.^۹ گزارش‌هایی از نوشیدن آب این
چاه توسط پیامبر ﷺ حکایت دارند. به روایتی،

۱. وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۱۲۵.

۲. تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۱۶۰.

۳. تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۱۶۰؛ المعالم الاثیره، ص ۴۱.

۴. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۹۹؛ الطبقات، ج ۱، ص ۵۰۳.

۵. مرآة الحرمین، ج ۱، ص ۴۲۸.

۶. وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۱۲۵.

۷. سفرنامه‌های خطی فارسی، ج ۱، ص ۳۱۲.

۸. تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۱۶۰.

فی التاریخ: اسماعیل بن عمر بن کثیر (۷۰۰-
۷۷۴ق.)، بیروت، مکتبه المعارف، ۱۴۱۱ق؛ تاریخ
الطبری (تاریخ الامم و الملوک): محمد بن جریر
الطبری (۲۲۴-۳۱۰ق.)، تحقیق محمد ابوالفضل
ابراهیم، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ تاریخ
معالم المدینه المنوره قديماً و حديثاً: احمد
ياسين الخياري (م. ۱۳۸۰ق.)، رياض، مکتبه
الملك فهد، ۱۴۱۹ق؛ حجاز در صدر اسلام: صالح
احمد العلي، ترجمه عبدالمحمد آيتي، تهران،
مشعر، ۱۳۷۵ش؛ سبل الهدى و الرشاد فى سيرة
خير العباد: محمد بن يوسف الشمس الشامي
(م. ۹۴۲ق.)، به كوشش احمد عادل عبدالوجود و
على محمد معوض، بیروت، دار الکتب العلميه،
۱۴۱۴ق؛ السيرة النبويه: عبدالملك بن هشام
(م. ۲۱۸ق.)، تحقیق مصطفى السقاء و عبدالحفیظ
شبلې و ابراهيم الابياري، بیروت، دار المعرفه،
بی‌تا؛ عيون الاثر فى فنون المغازى و الشمال و
السير (السيرة النبويه): فتح‌الدین محمد بن سید
الناس (م. ۷۳۴ق.)، به كوشش ابراهيم محمد
رمضان، بیروت، دار القلم، ۱۴۱۴ق؛ مرآة
الحرمين: ابراهيم رفعت باشا (م. ۱۳۵۳ق.)، قم،
المطبعة العلميه، ۱۳۴۴ق؛ مرآد الاطلاع على
اسماء الامكنه و البقاع و هو مختصر معجم البلدان
لباقوت: صفی‌الدین عبدالمومن بن عبدالحق
(م. ۷۳۹ق.)، به كوشش على محمد البجاوى،
بیروت، دار الجيل، ۱۴۱۲ق؛ المعالم الاثيره:
محمد محمد حسن شراب، بیروت، دار القلم،
۱۴۱۱ق؛ معجم البلدان: باقوت بن عبدالله
الحموى (م. ۶۲۶ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۹۹۵م؛
موسوعة العتبات المقدسه: جعفر الخليلی، بیروت،
الاعلمی، ۱۴۰۷ق؛
وفاء الوفاء باخبار دار المصطفى: على بن
عبدالله السمهودى (م. ۹۱۱ق.)، به كوشش محمد

با ورود پیامبر ﷺ به مدینه و سکونت در خانه ابویوب انصاری، ابویوب برای آن حضرت از آب گوارای چاه آنس آورد.^۱ در گزارشی دیگر به نقل از آنس، پیامبر ﷺ در میهمانی خانه وی، مقداری از آب چاه در شیر ریخت و نوشید.^۲ در روایتی از آنس که در منابع متقدم از آن یاد نشده، وی شیرینی آب این چاه را به معجزه پیامبر ﷺ دانسته است.^۳

سمهودی (م. ۹۲۲ ق.) از موقوفه بودن این چاه برای کاروانسرای در شمال باغ رومیه^۴ و خیاری (م. ۱۹۶۰ م.) از وجود این چاه در زمان خود در داخل بنایی زیبا سخن گفته است.^۵ ایوب صبری پاشا (م. ۱۳۰۷ ق.)^۶ و پس از وی رفعت پاشا (م. ۱۳۵۳ ق.)^۷ در بیان موقعیت مکانی این چاه، آن را نزدیک بارگاه منسوب به عبدالله، پدر پیامبر ﷺ، دانسته‌اند.

چاه آنس، تا سال ۱۳۵۳ ق.، میان باغی از موقوفات اشراف علوی موجود بود، اما با توسعه مسجد و گسترش شهر، از بین رفت.^۸

۱. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۹۹؛ الطبقات، ج ۱، ص ۵۰۴.
۲. وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۱۲۵؛ سبل الهدی، ج ۷، ص ۲۲۳.
۳. دلائل النبوه، ج ۱، ص ۱۶۲.
۴. وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۱۲۵.
۵. تاریخ معالم المدینه، ص ۲۷۰.
۶. موسوعة مرآة الحرمین، ج ۴، ص ۷۷۶.
۷. مرآة الحرمین، ج ۱، ص ۴۲۸.
۸. مدینه شناسی، ج ۱، ص ۳۱۵.

منابع

انساب الاشراف: احمد بن یحیی البلاذری (م. ۲۷۹ ق.)، به کوشش محمد باقر محمودی، بیروت، مؤسسة الاعلمی، ۱۳۹۴ ق؛ تاریخ المدینة المنورة (اخبار المدینة النبویه): عمر بن شبة النمیری (م. ۲۶۲ ق.)، به کوشش فهیم محمد شلتوت، قم، دار الفکر، ۱۳۶۸ ش؛ تاریخ معالم المدینة المنورة قدیماً و حدیثاً: احمد یاسین الخیاری (م. ۱۳۸۰ ق.)، ریاض، مکتبة الملك فهد، ۱۴۱۹ ق؛ دلائل النبوه: ابونعیم احمد بن عبدالله الاصفهانی (م. ۴۳۰ ق.)، به کوشش محمد رواس و عبدالبر عباس، بیروت، دار النفائس، ۱۴۰۶ ق؛ سبل الهدی و الرشاد فی سیرة خیر العباد: محمد بن یوسف الشمس الشامی (م. ۹۴۲ ق.)، به کوشش عادل احمد عبدالموجود و علی محمد معوض، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۴ ق؛ سفرنامه‌های خطی فارسی: گروهی از نویسندگان، به کوشش هارون وهومن، تهران، اختران، ۱۳۸۸ ش؛ الطبقات الکبری: محمد بن سعد (م. ۲۳۰ ق.)، بیروت، دار الصادر، ۱۴۰۹ ق؛ مدینه شناسی: سید محمد باقر نجفی، تهران، شرکت قلم، ۱۳۶۴ ش؛ مرآة الحرمین: ابراهیم رفعت پاشا (م. ۱۳۵۳ ق.)، قم، المطبعة العلمیه، ۱۳۴۴ ق؛ المعالم الاثیره: محمد محمد حسن شراب، بیروت، دار القلم، ۱۴۱۱ ق؛ موسوعة مرآة الحرمین الشریفین: ایوب صبری پاشا (م. ۱۲۹۰ ق.)، القاهرة، دار الأفاق العربیه، ۱۴۲۴ ق؛ وفاء الوفاء باخبار دارالمصطفی: علی بن عبدالله السمهودی (م. ۹۱۱ ق.)، به کوشش محمد محیی‌الدین عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۲۰۰۶ م.

رحمان فتاح‌زاده

